

शास्त्री-III

Date 07.12.20
Page 3

नक्षत्राणां शरंशसाधनप्रकारः —

दिक् सूर्ये विव पुदि विदवाङ्गु खनगात्रार्काश्च विश्वे भवा-

स्वायद्राक्षौ नगावह्वयः कुयमलाग्नीमाक्षवाणा दिष्ट् ।

कर्णात् त्रिंशदरित्रयः खजिनमात्रं स्वायद्रहस्वादिमे

क्षीशात् षट्सु कर्णात् त्रयं शरलवा ग्राम्या उदक्क्षेमे ॥

अन्वयः— दिक् सूर्ये विव पुदि विदवाङ्गु खनगात्रार्काः विश्वे भवाः स्वायद्रात् च द्वौ नगावह्वयः कुयमलाग्नीमाक्षवाणाः दिष्ट् कर्णात् त्रिंशत् अरित्रयः खजिनमात्रम् शरलवाः । स्वायद्रहस्वादिमे क्षीशात् षट्सु कर्णात् त्रयं ग्राम्याः, शीषमे उदक् ।

नारा— दिक् १० सूर्ये १२ विव पु पु पु दिक् १० दिवा ११ डङ्ग
६ ख ० नगा ६ आ ० र्काः १२ विश्वे १३ भवाः ११ स्वायद्रात्
स्वितानक्षत्रादारभ्य द्वौ २ नगावह्वयः ३६ कु १ यमला २ ग्नी
३ इम च अक्ष पु वाणाः पु दिष्ट् ६२, कर्णात् अवाणादारभ्य
त्रिंशत् ३० अरि ६ त्रयः ३ ख ० जिना २४ अम ०, एते शरलवाः
सन्ति । स्वायद्रमात् स्वितानः षट्, हस्तमात् करात् षट्, अहिमाद्
आश्लेषात् षट् क्षीशात् विशाखात् षट्, कर्णात् रोहिणीक्षत्रात्
त्रयं ग्राम्याः, शरलवाः । शीषमे उदक् उत्तराः शरंशाः द्युरिति
शीषः ।

अश्विनी से रेवती तक २८ नक्षत्रों के शरंशानिम्नलिखित
तालिका में उत्तर-दक्षिण भेद के साथ दिये गये हैं।

नक्षत्राणाम् उदयास्तद्युवसाधनप्रकारः—

दास्त्रादष्ट च मूर्च्छना गजगुणा नन्दावधायोहमयाः
षट्कर्का युगयैवरा रसदिशाऽदश्याशा नवार्काः क्रमात् ।
भाग्यादष्ट युगोन्ध्वोऽक्षतिथयः स्वायवटयोऽशा ध्रुवा
स्वयवटावजा गजगोम्बु रविदृशः सिद्धाश्विनः खत्रिदृक् ॥
मूलास्फुटिजिनाः शाराशुगादृशः कङ्काश्विनोऽवटेषुदृग्-
वाणर्क्षाणि रसावटहङ्गनखगुणास्तत्वाग्नेयोऽश्वामराः ।
रवं दन्तायनदृक्क्रियाः स्फुरिह च क्षेपोऽक्षमाद्योऽर्कदृत्-
स्वर्णं प्राक्परातौऽन्यथात्तरशरे ते स्फुः स्वदेशे ध्रुवाः ॥

अन्वयः— दास्त्रात् अष्ट च मूर्च्छनाः गजगुणाः
नन्दावधायः हुमयाः षट्कर्काः युगयैवराः रसदिशाः अदश्याशाः
नवार्काः भाग्यात् अष्टयुगोन्ध्वः अक्षतिथयः स्वायवटयः स्व-
वटावजाः गजगोम्बुः रविदृशः सिद्धाश्विनः खत्रिदृक् मूलात् क्षिजिनाः
शाराशुगादृशः कङ्काश्विनः अवटेषुदृक् वाणर्क्षाणि रसावटदृक्
नखगुणाः तत्वाग्नेयः अश्वामराः खम् इते क्रमात् अंशाः ध्रुवाः
स्फुः । इमे दन्तायनदृक्क्रियाः स्फुः । इह क्षेपः अक्षमादनः, अर्कदृत्
प्राक्परातः स्वर्णं उत्तरशरे अन्यथा ते स्वदेशे ध्रुवाः स्फुः ।

ताश- दास्त्राद् दशनक्षत्राणां क्रमात् अष्ट च मूर्च्छनाः
२१ गजगुणाः ३८ नन्दावधायः ४५ हुमयाः ६२ षट्कर्काः ६६
युगयैवराः ७४ रसदिशाः १०६ अदश्याशाः १०६ नवार्काः १२५
भाग्यात् पूर्वाफाल्गुनीतौऽवटनक्षत्राणां क्रमात् अष्टयुगोन्ध्वः
१४८ अक्षतिथयः १५५ स्वायवटयः १६० स्ववटावजाः १८३ गज-
गोम्बुः १८८ रविदृशः २१२ सिद्धाश्विनः २२४ खत्रिदृक् २३०
मूलादरन्म दशनक्षत्राणां क्रमात्- क्षिजिनाः २४२ शाराशुगादृशः
२५५ कङ्काश्विनः २६१ अवटेषुदृक् २५८ वाणर्क्षाणि २६५ रसावटदृक्
२८६ नखगुणाः ३२० तत्वाग्नेयः ३२५ अश्वामराः ३३६ खम्
० इति । इमे दन्तायनदृक्क्रियाः ध्रुवाः स्फुः । इह क्षेपः अक्षमादनः
अक्षमादनः अर्कदृत् द्वादशमत्तः फलं दक्षिणशरे, प्राक्परातः क्रमेण
स्वर्णं कार्यम् । उत्तरशरे अन्यथा ऋणं कार्यम् । ते स्वदेशे ध्रुवाः स्फुः ।

भाषार्थ: - अश्विनी नक्षत्र से लेकर श्वेती नक्षत्र तक 27 नक्षत्रों के निम्नतालिका में दिये हुए अंशात्मक द्युव होते हैं। उक्त नक्षत्रों में से जिसका द्युव निकालना हो उसके शर को पल्लवा से खुरा करे। जो खुरानफल हो उसमें 92 का भाग दे। जो लब्ध मिले, उसको नक्षत्र के राश्यादि द्युवांक में से घटाएँ अथवा जोड़े, तब क्रम से उदयद्युव अथवा अस्तद्युव होता है। यदि नक्षत्र का शर दक्षिण हो तो इसकी विपरीत क्रिया कर्नी होती है। यथा- घटाने पर जो अंक शेष रहे, वह अस्तद्युव और जोड़ने पर जो अंक शेष रहे वह उदयद्युव होता है, ये अपने देश के नक्षत्रद्युव कहे जाते हैं।

नक्षत्रापाम् अंशात्मकद्युवाः

क्र०	नक्षत्र	द्युव	क्र०	नक्षत्र	द्युव	क्र०	नक्षत्र	द्युव	क्र०	नक्षत्र	द्युव
१	अश्विनी	८	८	पुष्य	१०६	१५	श्वेती	१४८	२२	अभिजित्	२५८
२	भरणी	२१	११	आश्लेषा	१०६	१६	विशाखा	२१२	२३	अनुरा	२६५
३	कृत्तिका	३८	१०	मघा	१२५	१८	अश्लेषा	२२९	२५	दार्शिक	२८६
४	रोहिणी	४५	११	पूर्वाफाल्गुनी	१४८	१८	ज्येष्ठा	२३०	२५	शतभिषा	३२०
५	मृगशिरा	६२	१२	उ० फाल्गुनी	१५५	१५	मूल	२४२	२६	पूर्वाश्रपदा	३२५
६	आर्द्रा	६६	१३	हस्त	१६०	२०	पूर्वाषाढा	२५५	२६	उ० अश्रपदा	३३६
७	पुनर्वसु	७४	१४	चित्रा	१८३	२१	उ० अश्रपदा	२६१	२८	श्वेती	०

डॉ० सुद्विंदर कुमार
सहा० प्राचार्य (ज्योतिष)
रा० ३० सं० महावि० युवसेना,
पूरुबियाँ।

